

LBRIS

We know
books

MASA PLĂCERII

I

Interviuri realizate de Cristian Pătrășconiu

Catherine Cusset
Simon Sebag Montefiore
António Lobo Antunes
Ludmila Ulițkaia
Pascal Bruckner
Johann Hari
Etgar Keret

Editura Universității de Vest
din Timișoara
2023

CUPRINS

Cristian Pătrășconiu: <i>Cuvânt-înainte</i>	7
Catherine Cusset: <i>Literatura este sensul vieții și sensul vieții este literatura</i>	9
Simon Sebag Montefiore: <i>Despre iubire, istorie, putere și credință</i>	25
António Lobo Antunes: <i>A serie până când mâna care scrie este fericită</i>	41
Ludmila Ulițkaia: „ <i>Iubesc să scriu</i> ”	59
Pascal Bruckner: „ <i>Femeile vor salva literatura</i> ”	77
Johann Hari: <i>Depresie, legături pierdute, poveste și salvare</i>	95
Etgar Keret: <i>Arta de a povesti</i>	123

Catherine Cusset

Părinții soțului său sunt originari din România; de altfel, Catherine Cusset cunoaște destul de bine țara noastră și, de asemenea, mai multe cuvinte românești. E decorată cu ordinul Chevalière de l'Ordre des Arts et des Lettres. Romanele sale – 16 până acum – sunt traduse în peste 20 de limbi străine. *Celălalt pe care-l adorăm* – cartea de la care pleacă dialogul de față – a fost considerată de majoritatea criticilor, în 2016, cel mai bun roman din Franța.

*Literatura este sensul vieții și sensul vieții
este literatura*

Aveți în romanele dumneavoastră câteva personaje care au legătură cu România. Sau cu vecinătatea ei, unde se vorbește tot românește, Basarabia. De ce? Cum ați ajuns la ele? Ce sunt ele în economia romanelor dumneavoastră? De fapt: de ce tocmai România?

Ceea ce scriu eu este foarte mult legat de realitatea mea, de viața mea. Așa încât, adesea, în romanele mele sunt elemente autobiografice. În privința României, să spun, mai întâi că eu sunt căsătorită cu un român. Soțul meu s-a născut în 1962, iar el, dimpreună cu familia sa, au emigrat în Statele Unite la mijlocul anilor '70. Pentru a spune tot adevărul: prima dată, ei au plecat în Israel, pentru că socrul meu avea familia sa acolo și din Israel au venit și s-au stabilit în Statele Unite. Cartea mea *Un viitor strălucit*¹, roman care e tradus și în românește,

¹ Traducere de Doina Jela Despois, Editura Leda, București. 2010 (n.r.).

este, de altfel, inspirat din viața soacrei mele române; este o carte prin intermediul căreia am încercat să înțeleg, la distanță de douăzeci de ani, dar am reflectat de fapt la aceasta și înainte de a mă căsători, de ce soacra mea a fost ostilă căsătoriei mele cu fiul său. Cred că – aceasta este și sugestia de răspuns care se găsește în cartea mea – trecutul său a făcut-o să manifeste această ostilitate; mai precis, trecutul său din România. Apoi, amprenta românească din cel mai recent roman publicat de mine, *Celălalt pe care îl adoram*² – despre ea am putea spune că hazardul este cel care a introdus din nou această referință. Romanul se învârte și el în jurul unui om cât se poate de real – scriu despre viața și despre moartea, prin sinucidere, a unui foarte bun prieten. Iar acest prieten, pentru că era apropiat de familia noastră, mi-a cunoscut soțul și mi-a cunoscut socrii. Cu toții români! Ia socrul meu, în realitate, la rândul lui, s-a sinucis. Or, Thomas, personajul principal din *Celălalt pe care îl adoram*, împrumută cumva din elementele suicidului socrului meu. De altfel, ambele roman invocate de mine, în care care sunt și personaje care au de-a face cu România, încep cu o sinucidere. Și aceasta nu pentru că duc lipsă de imaginație, ci fiindcă, așa cum vă spuneam, și acum închid un cerc, mă inspir din viața reală și în viața mea reală am trăit aceste tragedii. Apoi, Thomas are o iubită – a doua iubită a sa

² Traducere și note de Doru Mareș. Editura Humanitas, București, 2017 (n.r.).

din roman – pe care cheamă Ana și care, și ea, e româncă. La prima vedere, alegerea mea e fructul hazardului. Dar e și nu e așa, pentru că, uneori, în viața, hazardul e consecința mai multor întâmplări care pot duce, aproape cu necesitate, acolo, la o opțiune sau la alta. În cazul de față, ar fi vorba despre dorința care generează dorință. Dorința e uneori triumfiulară. Eu am lângă mine un român; el de ce nu ar avea, de ce nu ar fi avut o româncă?

Chiar: cum vă alegeți personajele, cum le construiți, cum ajung ele să capete un „trup de hârtie”?

Ele mă locuiesc. Personajele mele sunt în mine. Și atunci, întrebarea imediată care se pune este următoarea: de ce mă locuiesc? Cel mai la îndemână este să spun că se întâmplă așa fiindcă ele sunt importante pentru mine. Eu scriu doar despre ce e important pentru mine, iar scrisul meu, în ce mă privește, nu răspunde decât la întrebările care mi se par mie a fi esențiale. De pildă, în *Un viitor strălucit* nu puteam să înțeleg de ce acele persoane care aveau cam totul pentru a fi fericite își puteau face viețile unul altuia atât de mizerabile. Am căutat răspunsul în trecut. La fel cu Thomas... Nu am putut să înțeleg cum o persoană căreia îi place atât de mult viața, care are atât de mulți prieteni, un om atât de

talentat, de briliant, poate ajunge într-o stare atât de disperată încât să ia decizia de a se sinucide. Încerc să intru în pielea lor – și să îi înțeleg. Să intru în mintea lor, cum se spune. Am și inventat destul de mult, dar ceea ce primează a fost și este dorința de a fi cu celălalt, de a-l înțelege.

Acum, în vremurile cărora le suntem contemporani, un scriitor bun e neapărat legat de țara sa, în sensul în care ceea ce scrie e decisiv amprentat de locul său de origine? Întrebarea ascunsă e, de fapt, aceasta: există o patrie ideală pentru un scriitor?

Patria ideală pentru un scriitor este limba, sunt cuvintele acelei limbi. Limba sa. Iar pentru mine, *limba* e limba franceza. Iar personajele pe care le construiesc sunt, cum spuneai dumneavoastră puțin mai înainte, „ființe de hârtie”, „ființe din cuvinte”. Pentru a face aceste ființe – de o specie aparte –, folosesc cuvinte, iar acest fapt este ceva pasionant în actul de a scrie. Mie cel mai la îndemână îmi sunt cuvintele. Și anume – pentru că sunt franțuzoaică –, cuvintele limbii franceze. Nu prea știu eu bine ce înseamnă „franțuzoaică”, dar sunt convinsă că e în mine o anume sensibilitate care ține de acest fapt. De altfel, chiar dacă trăiesc în Statele Unite de douăzeci și cinci de ani, eu nu scriu în engleză.

De ce aveți nevoie pentru a scrie? Ce trebuie să se întâmple pentru a fi în această stare, in the mood for?

Am nevoie de spațiu, de timp, de liniște. Sunt bretonă și în fiecare vară mă întorc acasă – și îmi place să mă plimb. Am nevoie de mare, de natură și de mersul pe jos. De ce? Pentru a-mi regăsi această liniște interioară care să îmi dea voie să scriu. E o liniște care mă ajută să uit de stres, de griji și chiar de mine însămi. Și eu cred că e nevoie de așa ceva, de acest tip de uitare subtilă și complexă – așa încât să poți să lași să vină spre tine lucrurile importante. Și mai e ceva: pentru mine, e important să existe această diferență între țara în care locuiesc și scriu, Statele Unite, și țara în care public, Franța. Am nevoie de distanță.

Când sunteți mulțumită de ceea ce scrieți?

Pentru mine, scriitura e un proces dificil. Primele drafturi, primele versiuni eu le arunc. Procedez, de fapt, în felul următor: întâi, repede, scriu cartea până la capăt. E versiunea cea mai fierbinte a unui cărți posibil. Nu înseamnă deloc că această carte e și probabilă. Apoi, pun între aceste prime versiuni și ceea ce fac mai apoi o perioadă de liniște. Și, la câteva luni după, încep nu să rescriu, ci să recitesc. Și să văd ce e bun, să îmi pun întrebarea despre ce e vorba în această carte.

Și, apoi, după relectură, începe munca. Atunci scriu ceva ce se apropie de versiunea finală. Să vă dau un exemplu: în cazul romanului *Celălalt pe care îl adoram*, în august 2015, mi-am recitit manuscrisul. Erau vreo 300 de pagini – cu multe probleme, cu pasaje care mi se păreau cât se poate de plictisitoare. Am vrut, atunci, de mai multe ori, să arunc la gunoi pur și simplu această carte. (*majoritatea criticilor francezi au considerat-o, în 2016, cea mai bună carte de proză din Franța; n.m., C. P.*). Dar, în ultimele 100 de pagini, când personajul e diagnosticat și până la paginile care descriu, fără niciun dubiu, moartea sa, a fost acolo ceva care m-a oprit să ucid acest manuscris. Mi-a dat senzația că e acolo deja ceva foarte puternic și că merită să insist. Mi-am spus: aici este o carte; trebuie să reușesc să o fac. Și am scris-o!

Da... Ați scris-o! Care credeți că e cel mai frumos timp, cea mai frumoasă epocă pentru literatură? V-ar fi plăcut să trăiți atunci?

Secolul al XIX-lea. E epoca marelui roman. Despre faptul de a fi trăit atunci: pentru mine, ca femeie, cred că nu ar fi fost foarte simplu...

Cum se produce la dumneavoastră înțelegerea unui personaj? Altfel spus: știți dinainte un personaj, știți cu totul ce e acesta, ce va face sau aflați și dumneavoastră despre el pe măsură ce scrieți?

Bineînțeles că pe măsură ce scriu. Pentru că atunci intru în personaj, atunci intru în detaliu – iar detaliile sunt foarte importante pentru un personaj, fiindcă pe măsură ce acțiunea curge, încep să văd. Să văd mai limpede. Aceasta înseamnă, de fapt, pentru mine imaginația: să pot să văd! Cu cât petrec mai mult timp cu personajul, cu atât îl văd mai bine, cu atât contururile lui devin mai clare. E aproape ca la un desen care se limpește pe măsură ce este făcut. Atunci se fac legăturile. E ca la un puzzle. În realitate, eu nu am avut răbdarea necesară să fac un joc din acesta de puzzle. Dar când scriu, așa ceva fac, mutatis mutandis.

Vă surprind des marile dumneavoastră personaje, acelea care sunt cel mai bine conturate în cărțile dumneavoastră? Întreb în sensul următor: o iau des într-o direcție în care nu vă așteptați? În care, poate, nici nu ați vrea să se ducă?

Da. Eu nu sunt liberă să scriu cum vreau. Trebuie, într-un fel, să mă supun personajelor mele. Coerenței acestora. Da, se schimbă direcția în care merg personajele mele față de linia lor de start – care e în mine. Linia de finis, aceasta nu mai ține de mine. Trebuie să vezi fiecare personaj, să îl lași să se miște. Fiecare personaj, dacă nu e chiar o ființă umană (căci, încă o dată, ați spus foarte bine – sunt „ființe de hârtie”),